

**1981 maj 13, Kraków – Zakres i kierunki reformy gospodarczej (zarys założeń) – opracowanie Sieci Organizacji Zakładów NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy<sup>1</sup> [w:] *Sprawy gospodarcze w dokumentach pierwszej Solidarności, t. 1. 16 sierpnia 1980 – 30 czerwca 1981. Wybór, wstęp i opracowanie Jacek Luszniewicz i Andrzej Zawistowski, Warszawa 2008.***

I. Podstawową przyczyną obecnego kryzysu polityczno-gospodarczego w naszym kraju jest istniejący nakazowo-rozdzielczy system centralnego planowania i zarządzania gospodarką narodową<sup>2</sup>. Przy pomocy tego systemu nie można wyprowadzić kraju ze stanu głębokiej nierównowagi gospodarczej. Żadne „małe reformy”<sup>3</sup> ani ustawy dotyczące różnych fragmentów gospodarki – jako

---

<sup>1</sup> Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność” wiodących zakładów pracy była tworzona od marca 1981 r. Była porozumieniem siedemnastu związkowych komisji zakładowych kluczowych przedsiębiorstw (po jednym z każdego województwa, wyjątkiem było katowickie, reprezentowane przez dwie komisje oraz koszalińskie, nie posiadające reprezentacji). Inicjatorem był Jerzy Milewski, doradca Komisji Zakładowej „Solidarność” w Stoczni Gdańskiej. Ponadto do grona czołowych działaczy należeli: Jacek Merkel, Andrzej Milczanowski, Edward Nowak, Joanna Pilarska, Hans Szyk, Zdzisław Rudnik, Zbigniew Sieradzki, Adam Swinarski. Sieć za swe cele uznała opracowanie kompleksowego programu prorynkowej reformy gospodarczej oraz metod jej realizacji. W swych enuncjacjach programowych zawarła też projekt reformy systemowej. Część propozycji gospodarczych odwoływało się do opracowań Leszka Balcerowicza i jego zespołu tzw. młodych ekonomistów (powstał w 1978 r.). Działaczom Sieci zależało na uznaniu ich projektów reform gospodarczych za oficjalny program „Solidarności”. Udało się tylko częściowo. W maju 1981 r. władze związku uznały Sieć za kolejny ośrodek konsultacyjny, ale Zjazd nie przyjął jej projektu.

<sup>2</sup> Nakazowo-rozdzielczy system centralnego planowania i zarządzania gospodarką był charakterystyczny dla krajów w strefie wpływów ZSRS. Decyzje dotyczące rozwoju gospodarczego podejmowane były na szczeblu centralnym. Planiści ustalali asortyment produkcji, system rozdziału surowców i produktów. W systemie tym wyeliminowane zostały mechanizmy rynkowe, dominowała własność państwowa.

<sup>3</sup> Zmiany w zarządzaniu przedsiębiorstwami wprowadzone Uchwałą nr 118/80 Rady Ministrów z dn. 17 listopada 1980 r. w sprawie zmian w systemie kierowania przedsiębiorstwami państwowymi w 1981 r., MP 1980, nr 30, poz. 165.

półśrodki – nie uruchomią ludzkich i techniczno-organizacyjnych rezerw gospodarki narodowej, a pogłębią jedynie nieufność do intencji rządu.

Uważamy więc, że należy ponownie opracować i po społecznej akceptacji wprowadzić jak najszybciej kompleksową reformę gospodarczą jako jedyny skuteczny sposób wyjścia z kryzysu społeczno-gospodarczego i jedyny środek dojścia do równowagi gospodarczej. Bez reformy nie będzie stabilizacji.

II. Celem reformy gospodarczej powinna być likwidacja centralnego nakazowo-rozdziałczego kierowania gospodarką narodową i oparcie funkcjonowania gospodarki na samodzielnych przedsiębiorstwach. Plan centralny może być jedynie planem dla rządu, zaś instrumenty centralnego sterowania gospodarką winny być ograniczone do podatków, kredytów i umów zawieranych przez państwo z przedsiębiorstwami.

Przedsiębiorstwa powinny samofinansować swoją działalność i korzystać z kredytów bankowych na zasadach równoprawnych.

Po wprowadzeniu kompleksowej reformy gospodarczej rolę „organu nadrzędnego” w stosunku do przedsiębiorstwa pełni cały system ekonomiczno-finansowy i przepisy prawa. Inwestycje centralne powinny obejmować tylko takie dziedziny jak: infrastruktura, energetyka, transport, zdrowie, nauki i szkolnictwo, kultura.

Nie znaczy to, że w te dziedziny nie mogą inwestować przedsiębiorstwa.

W zreformowanej gospodarce obowiązywać musi zasada likwidacji przedsiębiorstw deficytowych (bankructwa).

III. Dla zabezpieczenia konsekwencji we wdrażaniu reformy, uniemożliwienia jej spłycenia lub przerwania bądź prób powrotu do starych metod kierowania należy:

- Ograniczyć możliwość podejmowania nieodpowiedzialnych decyzji centralnych. Decyzje w sprawach kluczowych dla społeczeństwa powinny być zastrzeżone do wyłącznej kompetencji Sejmu. Konieczne jest też zwiększenie reprezentatywności Sejmu przez zmianę ordynacji wyborczej.

- Uporządkować prawo gospodarcze. Aby stan chaosu prawnego nie mógł się odradzać, trzeba również prawnie określić sam sposób tworzenia prawa, rezerwując wydawanie aktów prawnych – wraz z przepisami wykonawczymi – do wyłącznej kompetencji Sejmu.

- Wzmocnić pozycję rad narodowych poprzez zmianę ordynacji wyborczej do rad narodowych, zwiększenie ich samodzielności ekonomicznej, zwiększając dochody napływające do budżetów terenowych.

- Ustalić zasadę, że zmiany w instrumentach kierowania powinny być zapowiadane z dużym wyprzedzeniem, aby jednostki gospodarcze mogły się do nich przygotować.

#### IV. Niezbędnymi elementami reformy są:

1. Przeprowadzenie reorganizacji struktury centralnej administracji gospodarczej w połączeniu z redukcją stanu osobowego poprzez likwidację ministerstw branżowych<sup>4</sup> i utworzenie jednego ministerstwa przemysłu.

Dla ograniczenia do potrzeb strategicznego planowania centralnej administracji gospodarczej należy sprecyzować zakres zadań i odpowiedzialności jej organów, przy zagwarantowaniu samodzielności przedsiębiorstw. Istnienie nadal 11 ministerstw branżowych i zjednoczeń<sup>5</sup> paraliżuje przygotowanie raportu

---

<sup>4</sup> Ministerstwa branżowe odpowiadały za określony dział przemysłu i były elementem systemu gospodarki nakazowo-rozdziałczej.

<sup>5</sup> Zjednoczenia organ zarządzający określoną branżą przemysłu lub usług w latach 1945-1981.

o stanie gospodarki (tymczasowość ich istnienia i opóźnienia wszelkich działań reformatorskich).

2. Niezbędna jest również likwidacja zjednoczeń. Grupowanie przedsiębiorstw może się odbywać jedynie na zasadzie dobrowolności. Aby zapobiec odradzaniu się wielkich monopolistycznych organizacji gospodarczych, należy wydać odpowiednią ustawę antymonopolistyczną.

3. Przygotować i wdrożyć reformę cen zaopatrzeniowych i detalicznych. Mechanizmem kształtowania cen należy uczynić rynek.

4. Przeprowadzić wycenę majątku trwałego jako podstawę do jego oprocentowania.

5. Warunkiem zapewnienia samodzielności przedsiębiorstw jest również zniesienie służbowej zależności dyrektorów od organów administracji gospodarczej i terenowej<sup>6</sup> poprzez wprowadzenie samorządowego trybu powoł[yw]ania i odwoł[yw]ania dyrektorów.

6. Wprowadzić zasadę płynności pieniądza, która to zasada określa, że posiadanie pieniądza jest warunkiem koniecznym, ale także wystarczającym dla podejmowania wszelkich działań, które nie są zakazane przez prawo. Z zasadą płynności pieniądza wiąże się konieczność wzmocnienia złotego oraz dążenie do jego wymienialności.

7. Potrzebne są prócz tego także zmiany w systemie bankowym, które nie dopuszczą do nadmiernego zasilania gospodarki w pieniądź, gdyż to doprowadziłoby znów do nierównowagi skłaniającej do przywrócenia limitów i przydziałów.

---

<sup>6</sup> Zależność dyrektorów przedsiębiorstw od instancji partyjnych i administracyjnych była związana z systemem nomenklatury.

Jednym z koniecznych warunków uniknięcia tego niebezpieczeństwa jest powoływanie i odwoływanie prezesa banku centralnego przez Sejm<sup>7</sup>.

V. Aktualny stan gospodarki oraz istniejące dysproporcje oraz zadłużenie<sup>8</sup> sprawiają, że nie jesteśmy w stanie uniknąć społecznych kosztów reformy. Jest ona jednak niezbędna, by wyjść z kryzysu, którego trwanie jest bardziej kosztowne dla społeczeństwa niż koszty reformy – wzrost cen, zamykanie zakładów, przesunięcia pracowników.

Wprowadzaniu reformy jako nowego systemu gospodarki narodowej musi więc towarzyszyć odpowiednia polityka społeczna negocjowana ze związkami zawodowymi.

Głównymi punktami tej polityki społecznej powinny być:

- zasady rekompensaty wzrostu cen,
- zasady przemieszczania pracowników,
- zasiłki dla bezrobotnych.

Wprowadzenie reformy bez określenia polityki społecznej uważamy za niedopuszczalne.

VI. Reforma gospodarcza powinna opierać się na wydaniu następujących aktów prawnych:

- 1) ustawa o przedsiębiorstwach i ich samorządach,

---

<sup>7</sup> Prezes Narodowego Banku Polskiego powoływany był przez Radę Ministrów na wniosek ministra finansów.

<sup>8</sup> Zadłużenie kraju na początku lat 80. wynosiło 25-27 mld dolarów USA. Był to skutek błędnej polityki gospodarczej ekipy Edwarda Gierka. Przekroczono granicę bezpiecznego zadłużenia, a zakup licencji i technologii nie poprawił konkurencyjności polskich produktów na rynkach zachodnich. Na cele inwestycyjne przeznaczono tylko ok. 20% pożyczanych kwot. Wzrosło także zadłużenie wobec krajów socjalistycznych; w 1982 r. wyniosło ono 3,7 mld rubli transferowych (stosowanych w rozliczeniach wewnętrznych Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej). 29.10.2012 poinformowano o spłacie przez Polskę zadłużenia powstałego w okresie rządów E. Gierka.

- 2) ustawa o kompetencjach i strukturze naczelných organów administracji gospodarczej,
- 3) ustawa bankowa,
- 4) ustawa o ubezpieczeniach społecznych,
- 5) ustawa o tworzeniu prawa.

*Komunikat ze spotkania KZ wiodących zakładów pracy. Załącznik nr 2, „AS”  
1981, nr 16.*